

УДК 378.016:355/359

ГРОМАДЯНСЬКО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ОСНОВ ЗАХИСТУ ВІТЧИЗНИ

С.В.Дусь

Анотація. У статті проаналізовано можливості реалізації мети та завдань громадянсько-патріотичного виховання студентської молоді у процесі вивчення основ захисту Вітчизни.

Ключові слова: громадянське виховання, патріотичне виховання, громадянин, патріот.

Аннотация. В статье проанализированы возможности реализации цели и заданий гражданско-патриотического воспитания студенческой молодежи в процессе изучения основ защиты Отечества.

Ключевые слова: гражданское воспитание, патриотическое воспитание, гражданин, патриот.

Summary. This article examines the feasibility of the goals and objectives of civil-patriotic education of students in the study bases its defense of the Motherland.

Key words: civic education, patriotic education, citizen, patriot.

Актуальність дослідження. В умовах глобальних змін у соціальному, економічному й політичному житті України постала проблема радикальної перебудови у сфері виховання підростаючого покоління. Головною метою виховання на сучасному етапі є передача молодому поколінню соціального досвіду, багатств духовної культури народу, його соціальної ментальності, своєрідності світогляду. На цій основі формуються особистісні риси громадянина — патріота України, які включають в себе національну самосвідомість, розвинену духовність, моральну, естетичну, правову,

трудова, фізична, екологічна культура, розвиток індивідуальних здібностей і таланту. Саме тому національна спроможність освіти, як наголошується у Державній національній програмі «Освіта» («Україна XXI століття») - полягає у невіддільності її від «національно-патріотичного ґрунту, її органічному поєднанні з національною історією і народними традиціями, збереженні та збагаченні культури українського народу» [1, с.4].

Нині, у час глобального поширення демократії, постає потреба формування такого громадянина української держави, який проявлятиме високу громадянську активність, усвідомлюватиме власну роль у житті суспільства, а також діятиме згідно з власними переконаннями і цінностями. Як наголошується в концепції громадянської освіти в Україні, нашій державі вкрай необхідна консолідація демократії, тобто становлення й відтворення демократичної політичної практики, моделей та зразків поведінки, характерних для демократичної політичної культури, подальше формування та удосконалення різноманітних демократичних структур, звання людей до життя в умовах демократії [3, с. 3].

Огляд досліджень і публікацій. Сучасна українська педагогіка спирається на багату спадщину, на кращі традиції у вихованні громадян. Ідеї національно-патріотичного, громадянського виховання та освіти українських дітей та молоді розробляли й утверджували Г.Сковорода, О.Духнович, К.Ушинський, С.Русова, С.Сірополько, Г.Ващенко, Я.Чепіга, В.Сухомлинський та інші визначні вчені, педагоги, культурні та громадські діячі України. У сучасній педагогіці дану проблему розробляють І.Бех, О.Вишневський, П.Бойчук, М.Іванчук, С.Карпенчук, І.Коберник, В.Смолюк тощо. І.Жадан, Т.Клинченко, О.Наровлянський, Л.Пономаренко, О.Рудик, С.Рябов, І.Тараненко стали авторами першої у суверенній українській державі Концепції громадянської освіти в Україні [3, с. 3-17].

Постановка проблеми. Розвиток системи громадянсько-патріотичного виховання підростаючого покоління є важливим завданням сучасних закладів вищої освіти, зокрема педагогічного профілю. Але, як підтверджують спостереження, сучасний навчально-виховний процес недостатньо спрямований на формування громадянської культури молоді. Серйозною перешкодою успішному громадянсько-патріотичному вихованню та освіті молоді є вузький спектр визначених шляхів реалізації їхніх завдань.

Мета статті. Тому у статті пропонуємо проаналізувати можливості реалізації завдань громадянсько-патріотичного виховання студентської молоді у процесі вивчення основ захисту Вітчизни.

Виклад основного змісту дослідження. Насамперед, слід з'ясувати суть та завдання громадянсько-патріотичного виховання підростаючого покоління.

Громадянське виховання – це процес формування громадянськості як інтегрованої якості особистості, що дає людині можливість відчувати себе морально, соціально, політично і юридично дієздатною та захищеною. Воно покликане виховувати особистість чутливою до свого оточення, залучати її до суспільного життя, в якому права людини є визначальними [2, с.4].

Патріотичне виховання – це процес цілеспрямованого впливу на особистість з метою формування національної свідомості, любові до рідної землі, свого народу, гордості за свою батьківщину, готовності до праці в ім'я України; утвердження власної національної гідності [5, с.9]. Метою патріотичного виховання є формування національної свідомості, самосвідомості та патріотизму у вихованців [7, с.490].

Формування патріотичних почуттів означає вироблення й зміцнення високого ідеалу служіння своєму народові, готовності до трудового та ратного подвигу в ім'я процвітання своєї держави, прагнення бачити Україну незалежною. У зміцненні патріотичних почуттів велику роль відіграє *героїко-патріотичне* виховання, покликане формувати бойовий, морально-психологічний дух; спонукати до фізичного вдосконалення громадянина-патріота; виробляти глибоке розуміння громадянського обов'язку; готовність у будь-який час стати на захист Батьківщини; оволодівати військовими і військово-технічними знаннями; вивчати бойові традиції та героїчні сторінки історії українського народу, його Збройних сил [5, с.51].

Мета громадянського виховання – сформувати свідомого громадянина, патріота, професіонала, тобто людину з високими чеснотами й рисами характеру, світоглядом і способом мислення, почуттями, вчинками та поведінкою, спрямованими на саморозвиток та розвиток демократичного громадянського суспільства в Україні. Вони мають органічно поєднуватись з потребою й умінням діяти компетентно й технологічно [2, с.4].

Мета громадянського виховання конкретизується через систему завдань: 1) визнання й забезпечення в реальному житті прав людини як гуманістичної цінності та єдиної норми всіх людей без будь-яких дискримінацій, на чому будується відкрите, демократичне, громадянське суспільство; 2) усвідомлення взаємозв'язку між ідеями індивідуальної свободи, прав людини та її громадянською відповідальністю; 3) формування національної свідомості, належності до рідної землі, народу; визнання

духовної єдності поколінь та спільності культурної спадщини; виховання почуття патріотизму, відданості в служінні Батьківщині; 4) утвердження гуманістичної моралі та формування поваги до таких цінностей, як свобода, рівність, справедливість; 5) формування соціальної активності й професійної компетентності особистості на основі таких соціальних умінь: готовність до участі в процесах державотворення, здатність до спільного життя і співпраці в громадянському суспільстві, готовність узяти на себе відповідальність; здатність розв'язувати конфлікти відповідно до демократичних принципів, здатність до самостійного життєвого вибору на основі гуманістичних цінностей; формування працелюбності особистості, відповідальності за свої дії; 6) формування політичної культури засобами громадянської освіти, яка дає знання про політичні системи і владу на всіх рівнях суспільного життя, про закони та законодавчі системи; виховання поваги до Конституції України, законодавства, державної мови; 7) розвиток критичного мислення, що забезпечує здатність усвідомлювати та відстоювати особисту позицію в тих чи інших питаннях, уміння знаходити нові ідеї та критично аналізувати проблеми, брати участь у дебатах, уміння переосмислювати дії та аргументи, передбачати можливі наслідки дій та вчинків; 8) уміння визначати форми та способи своєї участі в житті суспільства, спілкуватися з демократичними інститутами, органами влади, захищати й підтримувати закони та права людини, бути обізнаним зі способами соціального захисту; 9) формування толерантного ставлення до інших культур і традицій; 10) виховання негативного ставлення до будь-яких форм насильства; 11) активне запобігання виявленню деструктивного націоналізму, шовінізму, фашизму, месіанських настроїв [2, с.4].

Загалом, кінцева мета громадянсько-патріотичного виховання відображається у змісті наступних понять [2, с.5-7]: громадянин, громадянство, громадянськість, громадянське суспільство, громадянське виховання, громадянська культура, громадянська освіта, громадянська позиція, права людини, правосвідомість, законслухняність, національне виховання, інтелектуальне виховання, національна свідомість та самосвідомість особистості, національна ідея, національна ідентифікація, толерантність.

Серед потужних сучасних шляхів громадянсько-патріотичного виховання молоді є вивчення ними основ захисту Вітчизни.

Предмет «Захист Вітчизни» є складовою освітньої галузі «Здоров'я й фізична культура». Навчальну програму затвердженою Міністерством освіти і науки України [6, с. 5]. Її ми і пропонуємо далі проаналізувати.

Особливістю курсу є його спрямованість на підготовку молоді до військової служби і виконання військових обов'язків у запасі, дій у надзвичайних ситуаціях. Отже, об'єктами їхніх навчальних досягнень є не тільки якісні знання навчального матеріалу, а й набуття практичних умінь і навичок з основ військової справи, цивільного захисту, медичних знань і першої допомоги [6, с. 6].

З метою реалізації поставленої мети програмою передбачається: вивчення існуючої системи військової підготовки, організації внутрішньої і вартової служби, повсякденної життєдіяльності військ; викладення навчального матеріалу предмета у відповідності з положеннями загальновійськових і бойових статутів Збройних Сил України, подання навчального матеріалу з урахуванням переходу національних Збройних Сил на професійну основу і наближення їх до сучасних стандартів НАТО.

Планування заходів громадянсько-патріотичного військового виховання у розділі освітньої програми закладу на навчальний рік здійснюється на основі Концепції допризовної підготовки та військово-патріотичного виховання молоді [4].

З метою забезпечення єдності навчання і виховання до заходів громадянсько-патріотичного виховання включаються вивчення традицій, історії, духовної спадщини, символіки, звичаїв українського народу, національної гідності, культури міжнародних відносин, морально-психологічних якостей громадянина, патріота, захисника Вітчизни. Громадянсько-патріотичне виховання молоді планується у розділі виховних заходів річного плану навчального заходу «Захист Вітчизни та військово-патріотичне виховання молоді».

Так, у розділі «Збройні сили України на захисті Вітчизни» розглядаються основи законодавства про призначення, структуру Збройних Сил України та військову службу, розкриваються історія військового мистецтва українського народу, реформування і перспективи розвитку національних Збройних Сил. Саме вивчення даного розділу спрямоване на формування у молоді ідеалу людини-патріота, захисника Вітчизни на прикладах героїчної боротьби українського народу за незалежність.

У розділі «Міжнародне гуманітарне право про захист жертв війни» студентами розглядається визначена сукупність міжнародно-правових норм, що регулюють правові відносини, які виникають під час ведення військових дій, та захищають жертв війни. Таким чином формуються окремі компоненти правової культури молоді.

Розкриваючи зміст розділу «Статути збройних сил України» педагог формує уявлення учнів про

Матеріали конференції

(4-й Міжнародний семінар «Актуальні проблеми професійної освіти: теорія і практика»)

статуту Збройних Сил як про закони військової служби. У ньому розглядаються основні положення організації внутрішньої і вартової служби, повсякденної життєдіяльності військ. Стройовий статут Збройних Сил України, в силу його практичної спрямованості, викладається в окремому розділі програми.

Розділом «Стройова підготовка» передбачено, зокрема, виховання у студентів поваги до строю, гордості за Збройні Сили України.

Особливо ефективними є триденні навчально-польові збори, які проводяться на базі Барської військової частини, військових комісаріатів із метою ознайомлення їх зі зброєю і бойовою технікою, з побутом і життям військовослужбовців, відвідування військових музеїв, зустрічі з ветеранами Збройних Сил, проведення туристичного походу з військово-патріотичною тематикою, який включає елементи тактичної, вогневої та прикладної фізичної підготовки.

Слід зауважити, що зміст навчального матеріалу програми враховує зміни, що відбулися протягом останніх років у системах військової підготовки Збройних Сил України та цивільного захисту населення, у європейському та міжнародному просторі. Зважаючи на це і на перспективи розвитку освіти, програмою слід користуватися творчо, враховувати та інформувати про учнів про будь-які позитивні зміни, що відбуваються у зазначених системах.

З метою організації патріотичного виховання студентської молоді нами практикуються:

- лекції, бесіди («Я – громадянин-патріот незалежної держави України», «Знати і поважати Герб своєї Вітчизни, її прапор і гімн», «Державна символіка Батьківщини», «Твої права і обов'язки», «Патріотизм – нагальна потреба України», «Моя земля – земля моїх предків» тощо);

- семінари, «круглі столи», конференції («У пам'яті світ врятований», «Утверджувати ідеали культури миру – служити миру», «Люблю я свій народ – ціную його звичаї»);

- інформаційні години («Їх славні імена в літописі Великої Вітчизняної», «Бойові нагороди воїнів, полководців, які визволяли Україну від нацистів»);

- екскурсії до музеїв військових частин, установ, підприємств;

- зустрічі з ветеранами війни, праці та військової служби (П.Г. Мельником, ветераном Великої Вітчизняної війни, почесним громадянином м. Бара; Е.І.Клейманом, учасником Великої Вітчизняної війни, колишнім в'язнем гетто);

- походи по місцях бойової слави м. Бар, Барського району, Вінницької області (пам'ятних місцях розстрілу та братських могилах жертв фашизму у с. Котова, с. Гайове; території німецько-румунського табору (гетто) у с. Балки; братських могилах учасників громадянської війни 1918-1920 рр., радянських воїнів та партизан Великої Вітчизняної війни 1941-1945 рр. у м. Бар; могилах невідомих солдатів у с. Заможне, смт. Копайгород, с. Журавлівка тощо);

- акції з метою упорядкування меморіальних комплексів, пам'ятників, братських могил, інших поховань захисників Вітчизни.

Висновки. Загалом можемо зробити висновок, що навчальна дисципліна «Захист Вітчизни» дозволяє поєднати знання історії народу, героїчні, славні традиції минулого із громадянсько-патріотичним вихованням студентів. Громадянсько-патріотичне виховання студентської молоді – стержень цієї навчальної дисципліни. Від того, які умови зуміємо створити для вивчення цього предмета, від кадрового та навчально-методичного забезпечення залежить те, яких захисників Вітчизни зможемо підготувати. Від цього, зрештою, залежить і обороноздатність нашої Батьківщини, її майбутнє. Тому з метою виховання громадянина України слід використовувати міжпредметні зв'язки, доповнюючи зміст курсу вивчення історико-культурних традицій українського народу, його історії, духовної спадщини, символіки, звичаїв та побуту, національної гідності, культури міжнародних відносин, морально-психологічних якостей громадянина, патріота, захисника Вітчизни.

Література

1. Державна національна програма «Освіта» («Україна XXI століття») / Книга вчителя початкової школи : довідково-методичне видання / упор. Г. Ф. Древаль, А. М. Заїка. – Харків : ТОРСІНГ ПЛЮ, 2005. – 429 с.
2. Концепція громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності // дошкільне виховання. – 2003. – № 6. – с. 3-8.
3. Концепція громадянської освіти. - Режим доступу до ресурсу: <http://www.mon.gov.ua>.
4. Концепції допризовної підготовки та військово-патріотичного виховання молоді. - Режим доступу до ресурсу : <http://zakon.rada.gov.ua>.
5. Кузьмінський А. І. Педагогіка : підручник / А. І. Кузьмінський, В. Л. Омеляненко. – К., 2003. – 418 с.
6. Програма предмета «Захист Вітчизни» (для навчальних закладів системи загальної середньої освіти). 11-річна школа. – Миколаїв: Антол, 2005. – 92 с.
7. Ягупов В. В. Педагогіка : навч. посібник / В. В. Ягупов. – К. : Либідь, 2003. – 569 с.